

Pál Weihe: Trongdin eftir vitan hevur lyft okkum upp úr miðaldarmyrkrinum:

Vit mugu granska hóast vitanin kann vera tung at bera viðhvørt

- Vit hava longu etið av kunnleikans træi. Og síðani tá hava vit verið noydd at liva við teirri byrðu, sum vitan er.

- Og eitt er so púra vist. Og tað er, at í allar nærmastu framtíð fer tað at bera til at kanna arvaeginleikarnar hjá fólki og á tann hátt at fáa at vita, hvørjar sjúkur og eginleikar liggja til tey

- So kann hvør einstakur velja, sum hann vil "sleppa at leika fagurt á foldum", uttan at hava slíka vitan at dragast við, sigur Pál Weihe, nú ætlaða arvgranskingin í Føroyum er útsett eitt bil

ÁKI BERTHOLDSEN

Tað elvdi til nógv kjak í Føroyum, tá ið tað kom fram, at landsstjórnin ætlaði at gera eina avtalu við íslensku fyrirkomandi DeCode um arvgransking. Ætlanin var at lógtingið skuldi játta 400.000 krónur í ár til hetta arbeiðið.

Men málið um arvgransking í Føroyum fekk eitt sindur órvísið lagnu enn ætlanin var.

Ístaðin fyri at játta 400.000 krónur til arvgransking í ár, vildi lógtingið bara játta 100.000 krónur til at gera tað neyðuga lógargrundarlagið fyri og til at skapa alment orðaskifti um málið.

Sostatt er málið útsett í tað óvissa.

Undir viðgerðini kom fram, at báði politikarar og fólk annars, vóru sera ivingarsom, um tað var rætt at fara undir arvgransking enn.

M.a. var stór móttøða ímóti at fara undir arvgransking fyrrenn "tað neyðuga lógarverkið var fingið til vega", sum sagt var.

Og tað kom eisini fram, at summir vóru ímóti at lata upplýsingar um okkara innastu loytnidómur til ein "privatan, útlendskan spekulant", sum onkur tók til.

Og fyri at skera vandan og álvaran út í papp, varð m.a. víst til, hvussu stór móttøðan var íslandi ímóti arvgranskingini hjá felagnum DeCode, og at báði læknar og onnur hava mótmælt.

M.a. skuldi tað havt elvt til mikla ósýing í íslandi, at DeCode er sloppið undir arvgransking, uttan at tað neyðuga lógargrundarlagið er fingið til vega.

Hetta er ein stór málsskiljing, sigur Pál Weihe, leiðari á deildini fyri Arbeiðs- og almannahelstu.

Hann sigur, at í Føroyum komu vit í tað ólukkuliga støðu, at tvey mál, sum onki høvdu við hvørt annað at gera, vórðu blandað saman.

Og Pál Weihe heldur, at tað var ein orsök til, at málið um arvgransking fekk ta lagnu, sum tað fekk.

Hann sigur, at veruleikin er, at ongin móttøða er í Íslandi ímóti arvgransking. Har hevur ongin ivast í, at arvgranskingin skal fara fram.

Tað, sum hevur elvt til nógv kjak í Íslandi er, at DeCode hevur nú biðið íslensku stjórnini um at gera eina serlóg, sum gevur teimum, sum privatfelag, einkarrætt í 12 ár til ymsar upplýsingar, úr íslenska heilsuverkinum.

Men hetta hevur als onki við arvgransking at gera. Hetta er eitt heilt annað mál, sum gongur langt útum granskingina.

Og tað er hetta, sum læknar og onnur hava tikið so hart til orðanna ímóti.

Men tíverri vóru tað mong í Føroyum sum mis-skiltu hetta og fingi tað til, at íslenskir læknar vóru ímóti arvgransking.

Pál Weihe sigur, at tíverri hendi tað óhepan í Føroyum, at hesi bæði málini, arvgranskingin og íslenska serlógin, blivu blandað saman, hóast tey púra onki hava við hvørt annað at gera.

Í Føroyum tosa vit ikki um at geva nøkrum upplýsingar úr heilsuverkinum. Her tosa vit um vanliga arvgransking, á sama hátt sum vit um aðra, læknafrøðiliga gransking. Og vit tosa um hendan gransking skal fara fram í almenna, føroyska heilsuverkinum, ikki í eini privatari fyrirkomandi.

Vitan hevur handilsvirði

Pál Weihe sigur, at umframt tað at kortleggja sjúkur, er tað ein veruleiki, sum vit onki fáa gjørt við, at tann vitanin sum arvgransking førir við sær, hevur eitt handilsigt virði.

Tey, sum gera heilivág vilja fegin hava ta vitanina, sum arvgransking førir til fyri at gera heilivág.

Tað er orsøkin til, at DeCode hevur fingi eina so góða avtalu við m.a. stóra, sveisiska heilivágsvirkið Hoffmann La Roche.

Fara føroyingar undir arvgransking koma vit so státt í tað støðu, at vit framleiða vitan, sum hevur eitt handilsvirði.

Og so er tað, at vit skulu taka støðu til, hvat vit skulu gera við hesa vitanina. Skulu vit geva hana burtur til frama fyri mannaættina? Tað er eitt prísverdukt endamál, sum eg havi stóra virðing fyri.

Ein annar møguleiki er at lata granskingina fara fram á privatum hondum, so at tað er ein privat fyrirkomandi sum fær vinningin.

Men triði møguleikin er at gera, sum vit hava skotið upp, nevniliga at slík gransking í Føroyum verða í almenna heilsuverkinum, so at heilsuverkið kann fáa ein figgarligan ágóðan burturúr granskingini - umframt at tað skapar fleiri góð arbeiðspláss.

Pál Weihe sigur, at áðrenn vit taka støðu til hendan spurningin, eiga vit eisini at minnast til, at tey, sum gera heilivág, taka seg væl betalt fyri tann heilivág, tey selja, og fara ikki at geva okkum heilivág fyri einki, hóast vit lata teimum upplýsingar fyri onki.

Hví skulu vit so ikki útnýta tey virði, vit hava, spyr Pál Weihe.

Pál Weihe sigur, at arvgransking í Føroyum sostatt kundi tænt trimum endamálum:

Hon kundi hjálpt til at loyst gátuna um ymsar sjúkur, sum í dag eru ólekilgar.

Hon kundi verið til at bygt upp eitt granskingarumhvørvið í Føroyum innan læknafélsindini.

Og vit kundu enn tá fingið eina inntøku burturúr tí.

Hann leggur afturat, at eitt granskingarumhvørvið í Føroyum á hesum øki, kundi ført til nógvær aðrar fyrimunir.

Vit høvdu t.d. fingið eitt sterkt laboratoriu-umhvørvið í Føroyum, sum kundi verið hornasteinurin í nógvær aðrar gransking. T.d. hava vit lítlan og ongan førleika innan matvøruverkfrøði her á landi.

Vit, sum eru eitt land sum livir av tí, ið náttúran gevur okkum, átti at havt stóran áhuga í at ment tann livfrøðiliga kunnleikan, t.d. innan matvørufrøktologi.

Her hava vit eitt høvi, sum sjálvdrán býst, at fara undir eina gransking, sum

er mennandi fyri heilsuverkið og sum harafturat kundi givið tí eitt avkast afturat.

Hann vísir eisini á, at sama, hvat vit gera, hevur tað altíð verið so, og fer altíð at vera so, at útlenskir granskarar koma til Føroyar við millumbilum at taka ymsar royndir í sambandi við ymsa gransking. Tað er ein partur av frígranskingarættinum.

Men teir fara av landinum við úrslitunum. Sostatt gleppur ein vitan okkum av hondum, uttan at tað føroyska heilsuverkið og føroyska fólkkið fær tann møguleiga ágóðan av tí.

Hví skulu vit vita?

Pál Weihe sigur, at ein annar spurningur, sum er reistur, er, um vit yvirhøvur skulu vera við í slíkari gransking.

Hvussu nógv av okkara innastu loytnidómum skulu vit kenna. Er tað ikki at ganga tí einstaka menniskjanum og sálina ov nær at kanna ungfolk at vita, um tey hava gen, sum elva til krabbamein, gikt, ella Parkinson, ella aðrar sjúkur seinni í lívinum? Er tað vert at vita slíkt?

Hetta reisir teir stóru spurningarnar. Men bíblían hevur lært okkum, at menniskja hevur etið av kunnleikans træi. Og síðani tá hava vit verið noydd at liva við teirri byrðu, sum vitan er, tí vitan kann vera ein tung byrða.

Pál Weihe sigur, at eftir læknar fara ikki tvinga vitan uppá fólk, sum ikki vilja hava hana. Hinvegin fara læknar heldur ikki at nokta fólk at fáa tað vitan, sum teir hava.

Men eitt er so púra vist. Og tað er, at í allar nærmastu framtíð fer tað at bera til at kanna arvaeginleikarnar hjá fólki og á tann hátt at fáa at vita, hvat liggur til tey og at vita, um tey fara at fáa brákonitis, parkinson, krabbamein, ella aðrar sjúkur.

So kann hvør einstakur velja, sum hann vil "sleppa at leika fagurt á foldum", uttan at hava slíka vitan at dragast við. Men vitanin er komin so langt, at vit eru

Skulu vit vera við í arvgranskingini, ber ikki til at drála ov leingi, tí á tí økinum gongur tað skjótt fyri seg. Hinvegin mugu vit geva okkum stundir til at upplýsa politikarar og fólk annars um, hvat tað er, sum gongur fyri seg, tí arvgransking kann ikki fara fram, uttan fullaundirtektu í tí samfelagnum, hon skal gerast í, sigur Pál Weihe

kominn væl á veg at avdúka náttúrunnar loytnidómur. Og eg ivist stórliga í, at tað yvirhøvur ber til at broyta lyndið á fólk so at vit ikki altíð fara at søkja okkum meiri vitan.

Ótískt ikki at granska

Hinvegin heldur Pál Weihe, at tað er ótískt ikki at verða við í tí streivið, sum tað er, at loysa gátarnar um ymsar sjúkur.

Tí eiga vit at vera við í slíkari gransking, hóast vitanin viðhvørt kann vera tung at bera. Men tað er í hesum sambandi at tað er neyðugt at hava strangar, etiskar reglar, sum tryggjar, at upplýsingar ikki verða trýstir inn á fólk, sum ikki vilja hava teir.

Men ein og hvør tanki um, at vit skulu ikki granska fyri at finna útav sjúkum, sum hava verið eitt forbanntils hjá menniskjunum íggjøgnum allar öldur, er

óetiskur.

Tað er slík gransking, sum var við til at lyfta okkum upp úr miðaldarliga myrkinum, tá ið vit høvdu allar møgulegar ræðuligar frágreiðingar uppá tær líðingar, sum rakti mannaættina.

Pál Weihe heldur, at tað hevði verið ótískt at nokta einum sjúklingi best møgulega viðgerð fyri tey heilsu-brek, hann hevur. Tað er eisini ótískt at nokta honum at vera við í gransking, sum kann føra til, at hansara sjúka kann lekjast.

Og Pál Weihe heldur harafturat, at tað er ótískt at nokta granskarum at brúkt tær keldur sum eru í royndunum at menna tað læknafrøðiliga vitanina um ymsar sjúkur.

Grundin til, at føroyingar eru so vælegnaðir til slíka gransking, er, at arvaliga eru føroyingar so líkir. - Vit hava ligið avbyrgdir í öldur og tí er sera lítið av fremm-